

Sexuálna diferenciacia

Luisa Muraro

Prvé slobodné postavy ženskej literatúry

celi by sme spomenúť príhodu o *Žltom katalógu* -

pomenovali sme to tak pre farbu jeho obálky, je to

spis s názvom *Matky nás všetkých*, ktorý roku 1982

vydala *Biblioteca di Milano* a *Biblioteca di Parma* - le-

bo je to príbeh tesne zviazaný so svojim teoretic-

kým výsledkom a tvorí úvod k našej súčasnosti.

Hovorí o rôznosti, o prostom fakte, že ženy nie sú

rovnaké ani medzi sebou, a o spoločenskej inter-

pretácii tohto faktu ženami samými.

(...)

Všetko sa začalo výberom spisovateliek a ich románov. Hneď sa ukázalo, že čítať budeme svoje obľúbené autorky. Bolo to jediné možné riešenie, keďže iné objektívnejšie kritériá neexistovali. No nebolo to také nevinné rozhodnutie, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať. Keby sme si boli všetko dôkladne premysleli, mohli sme na to prísť hneď, no celé to spočiatku vyzeralo úplne banálne. Neboli sme vôbec pripravené na to, že by žena mohla uprednostňovať niektorú inú ženu s výnimkou vzťahu priateľstva či lásky. Skôr sme rákali s opakom, teda s tým, že o tom nebudeme nič vedieť.

Preferencia sa ukázala ako nie celkom nevinná aj z ďalšieho dôvodu. Ňou sme chceli vopred zaplatiť za to, čo sme pokladali za lásku či za silu. Existovali neodškriepiteľné znaky sexuálnej diferencie, znaky, čo sme sa rozhodli nájsť v ženách, ktoré sa často bránili každej interpretácii svojho diela z hľadiska rodu.

Preferovanými autorkami, ktoré sa v konečnom dôsledku zmenili na matky nás všetkých, sa ukázali byť Jane Austen, Emily Brontë, Charlotta Brontë, Elsa Morante, Gertrude Stein, Silvia Plath, Ingeborg Bachmann, Anna Kavan, Virginia Woolf, Ivy Compton-Burnett.

Vyhlasenie preferencie so svojou latentnou „škodlivosťou“ malo narušiť tú schému ženskej politiky, čo držala vo vratkej rovnováhe - akoby ukrižovanú - každú ženskú túžbu, ktorá sa ustavične musela potvrdzovať vyvažovaním nejakej protichodnej túžby, prestátym utrpením, nespravodlivosťou, stratenou a premrhanou energiou.

Narúšajúce účinky preferencie sa pomaly, pomaličky začali prejavovať. Pochopiteľne, preferované spisovateľky neboli rovnako blízke všetkým, a niektoré čitateľky zo skupiny neuprednostňovali ani jednu z nich. Táto naoko bezvýznamná okolnosť napokon spôsobila krízu. Výrazne prejavované preferencie niektorých vyvolali v iných rozporné reakcie, váhajúce sa buď pridali, alebo tvrdo oponovali s tým, že im to bráni v orientácii svojho vlastného výberu. Spor sa vyhrotil okolo postavy Jane Austen - niektoré ju uctievali podobne ako kedysi scholastici Aristotela, no iné, keď sa im toho už videlo priveľa, ju identifikovali s postavou matky, ktorá bráni dcére v slobode. Debata sa potom preniesla na matku (biografickú) Silvie Plath, a ďalej na matky vo všeobecnosti, pričom každá mala na mysli vlastnú, a opäť sme sa vrátili k Jane Austen a k jej literárnym postavám, predovšetkým k Emme, hlavnej hrdinke rovnomeného románu.

Ako sme už vysvetlili, takýto postup bol zaužívanou metódou v skupine, ktorá okrem svojej ženskej tradície mala aj svoju racionalitu, hoci to tak niekedy nevyzeralo. Šlo vlastne o nájdenie reči, lebo poriadok vecí závisí od reči. Bez nej je nevyhnutné bez predsudkov skúšať všetky možné kombinácie. V abstraktnej rovine možno namietat, že by to bola nekonečná história, lebo existuje nekonečné množstvo kombinácií. No v skutočnosti nás železnou rukou viedla potreba nájsť reč čiže zmysel vecí, ktoré sa nás bezprostredne dotýkali. Keby sa bol objavil, celkom spoľahlivo by sme ho boli rozoznali.

Toto sa štalo, keď najväčšia odporkyňa Jane Austen uprostred debaty, kde bola opäť v menšine, medzi „scholastickami“, ktoré ju tlačili k múru, a ostatnými neutrálnymi, kto-

ré sledovali, kto sa ako vysloví, prestala sa hádať a povedala, akoby práve bola prišla na veľký objav: „*Matky nie sú spisovateľky, v skutočnosti sú tu s nami, lebo ani my nie sme všetky rovnaké.*”

Po prvý raz slovami formulovaná jednoduchá pravda zaznela doslova strašne, trpkó, tvrdo, pichľavo. No význam týchto slov nás zasiahol ako blesk z jasného neba. Ani jedna nepochybovala o ich pravdivosti a všetky chápali, že úzko súvisia s naším výskumom.

Vlastne to už bol prvý výsledok. Chceli sme reč na označenie neoznačiteľnej sexuálnej diferencie a prvé nájdené slová slúžili na pomenovanie „nespravodlivosti”, prítomnej v našich vzťahoch.

Netrvalo dlho a akceptovali sme to, čo sme si po celé roky nikdy otvorene neuviedomovali, hoci nám to ležalo priamo pred očami. Neboli sme rovnaké, nikdy sme neboli rovnaké a čoskoro sme zistili, že sme ani nemali najmenší dôvod myslieť si to. Hrôza prvého momentu sa zmenila na všeobecný pocit, že sme o trochu slobodnejšie.

Zistenie a pomenovanie nerovnosti v našich vzťahoch nás teda oslobodilo od povinnosti reprezentovať ich z pozície ideálu neutrálnej, bezrodovej spravodlivosti a oslobodilo naše myslenie od takejto spravodlivosti, ako aj od pocitov viny a nevdôle, ktoré táto neutrálna autorita vniesla do našich vzťahov. V mene ideálu rovnosti, ktorý nevyrastal z našej histórie, ani nezodpovedal našim záujmom, sme sa nútili predstavovať si čosi neexistujúce a zakázali sme si čerpať z toho akékoľvek výhody. Akoby naším problémom bolo len využívať možnú rivalitu mocných konkurenčných túžob. Naš problém však naopak spočíval v neistote a zamŕkavaní túžob, ktoré sa dali rozpoznať za takzvanými konfliktmi moci medzi ženami ako ich nepríjemné a nekončné dôsledky.

Tam, v pivničných priestoroch knižnice, kde sme pracovali na *Žltom katalógu*, sme hneď pocítili úľavu. No celé mesiace trvalo, kým sme pochopili, čo je jej príčinou. V tej chvíli sme si mysleli, že sme slobodnejšie jednoducho preto, že padol pomyselný režim, ktorý sme už nemuseli podporovať. Predsa však prvý výsledok nášho výskumu – zistenie, že nie sme rovnaké a že ani nemáme dôvod myslieť si to – bol síce dôležitý, ale nekompletný.

Prvok, ktorý tu chýbal, bolo uvedomenie si, že potom, ako sme zbavili svoje mysle podriadenia sa neutrálnemu symbolickému poriadku, oslobodili sme symbolickú moc postavy matky. Nie náhodou sa rozpory medzi nami vykryštalizovali vo vzťahu k matke.

Medzi prijatím-faktu vzájomnej nerovnakosti a vedomím, že čerpáme svoju hodnotu zo ženského prameňa, matky v symbolickom význame, bol z teoretického hľadiska krátky skok, ale nebol jednoduchý, a nie je jednoduchý.

Vidíme a môžeme povedať, že ženy nie sú medzi sebou rovnaké, lebo sme presvedčené, že nedostatok skúseností jednej ženy v porovnaní s inými ju smeruje k ženskému „plus”, k tomu „viac”, než čoho je ona sama schopná a než sama v sebe nachádza práve v dôsledku nedostatku vlastnej skúsenosti.

Toto značí, že máme pred sebou prameň ženskej hodnoty. Bolo ho treba pomenovať; ale bolo a stále tu je nebezpe-

čenstvo, že sa bude prezentovať ako ženský duplikát autority mužského pôvodu.

Bolo ho treba pomenovať predovšetkým preto, aby sa jasne označilo, že ženská, femíninna ľudská podstata, príslušnosť ženy k ženskému rodu, je prvým predpokladom toho, čo žena je, čo chce, ako myslí. Bolo ho treba pomenovať v súlade s tým, čo sme cítili, čo sa však odlišovalo od spôsobu, akým sa inštituuujú a deštituuujú postavy mužského pôvodu: Boh, otec, Boh Otec, mesto, štát, strana a pod. Autorita, ktorá legitimuje ženskú odlišnosť ako pôvodnú ľudskú odlišnosť, vyplýva z kontextu politickej praxe cez slová a činy každodenného života, zo vzťahov k tej či onej žene, z podnecovania túžob, z blízkosti každodenných vecí.

Pomenovanie pôvodu ženskej diferencie bolo teda nevyhnutné pre symbolické opísanie skutočnosti, modifikovanej ženskou politikou; no rovnako dôležité bolo a je aj v tomto zmysle pochopiť ženské myslenie.

Pri práci na *Žltom katalógu* naša cesta teda opäť viedla cez naše najobľúbenejšie spisovateľky, ktoré v tejto fáze práce dostali pomenovanie „prototypy”.

Nie je to veľmi atraktívne pomenovanie, ale slúžilo nám na zobrazenie pozície predchádzajúceho stavu a poskytlo nám prostriedky na sebaspoznanie a odlíšenie. Naše preferované autorky nám pomohli zobrazit ženský prameň autority, a to v spojitosti s odhalením našich rozdielností. Odvolanie sa na slová iných žien – našich predchodkýň – usporiadalo naše vzťahy do štruktúry, ktorú sme hľadali pri svojom konaní, aby sme prekonalí vzájomné „antagonistické prirovnávanie” medzi jednotlivými ženami. Pokiaľ ide o spoločný horizont sexuálnej diferencie, rozličné ženské slová sa mohli potvrdiť či zostať v opozícii bez obavy z toho, že sa navzájom zničia.

Touto cestou sme sa priblížili k nevyhnutnosti mediácie prostredníctvom rodu. Priznanie autority a hodnoty inej žene s ohľadom na svet bolo prostriedkom uznania svojej vlastnej autority a hodnoty, svojej vlastnej skúsenosti a vlastných túžob: „*Obraňujúc Gertrudu Stein obraňujem sama seba.*”

Týmto výsledkom, ktorý sme dosiahli v poslednej fáze, venovanej hľadaniu názvu, sa završila práca na *Žltom katalógu*. Názov znel *Matky nás všetkých*. Ženu predchádza jej matka; inak sa to pomenovať nedalo.

Pomenovanie nerovnosti medzi ženami bolo rozhodne pozitívnym faktom. Znamenalo rozbitie predstavy o rovnosti všetkých žien a z toho vyplývajúcej podriadenosti žien tým osobitostiam, ktoré určuje mužské myslenie podľa jeho vlastných kritérií a podľa nárokov mužských spoločenských vzťahov. Značilo to, že medzi ženami sa má a musí zaviesť nový výmenný režim, aby sa dostalo do obehu ono ženské „plus”, ktoré priniesla spoznaná nerovnakosť. Z objektov výmeny, ktorými boli ženy v mužskom svete, sa mohli stať subjektmi tejto výmeny.

Pátrali sme po reči ženského rodu. No takáto reč sa nemôže konštituovať sama od seba, ak sa ňou nedá označiť čosi, čo chýba, ak sa z nej vylučuje „plus” nerealizovanej túžby. Rovnosťarstvo našich politických skupín neumožňovalo politickú moc našich rozdielností. Keď sa navzájom porov-

nali, vylúčiac z tohto porovnania fenomén nedostatočnosti, vyzerali také nemohúce, ako keď niekto, kto po ničom netuží, má odrazu pred sebou nekonečné množstvo možností.

No s nami to nie je tak. V našich vzťahoch je nedostatočnosť veľmi jasne citeľná. Napríklad vieme, že žena môže trpieť, ak stretne inú ženu, ktorá vlastní čosi, čo by ona sama chcela mať. Táto skúsenosť sa zvyčajne neberie do úvahy, pretože už má meno, závisť, ktoré slúži ako vysvetlenie. Ale toto meno, aspoň v tomto prípade, vysvetlením nie je. Tento bolestný cit, ako sme už pochopili v praxi nerovnosti, sa rodí z potreby vzťahu k ženskému prameňu vlastnej ľudskej hodnoty.

Aj v spoločnosti, kde sú všetky miery hodnôt mužské a kde bohatstvo ženského pôvodu cirkuluje pod znamienkom neutrality, ženy medzi sebou, hoci bez miery hodnotenia, celkom jasne cítia, že to, po čom túžia pre seba, je oveľa žiaducejšie a výhodnejšie, ak vidia, že je to realizované v žene.

Tento správny pocit zostáva v prvotnej podobe závisť len preto, že tá, ktorej sa dotýka, v zaužívanom spoločenskom správaní nenachádza pre seba vhodný spôsob vzťahu k tejto žene, vzhľadom na ktorú pociťuje svoju nedostatok.

Pomenovanie nerovnakosti prinieslo – ako každá myšlienka schopná spôsobiť narušenie rovnováhy – uvažovanie o horizonte, ktorý zahŕňa toto narušenie bez toho, že by sám bol narušený. Kým túto nerovnováhu registrovala len žena voči mužovi, bol horizont neutrálny. Neutrálne spravodlivosť nariaďovala ženám nekonfrontovať sa medzi sebou a za to im ponúkala rovnosť s mužmi – výsledkom bolo, že ženská skúsenosť zostávala uväznená sama v sebe bez spoločenského pretlmočenia.

Naše hľadanie reči bolo hľadaním rodového sprostredkovania. No toto sa nemôže uskutočniť, ak čo len jedna žena v praxi nepripustí, že by niektorá jej družka mohla mať to, čo ona sama hľadá pre seba, a radšej vyhlási, že je rovnaká ako všetky ostatné ženy.

Odhalená nerovnosť dokazuje, že toto vyhlásenie je falošné. A len potom, keď sme si to uvedomili, naliehavo pociťovaná potreba ženskej reči odhalila, čo chýba. Teda len z uvedomovanej nerovnakosti sa môže vytvoriť výhodná ženská pozícia, ktorá je nemeranou mierou, nesúdeným úsudkom, princípom poznania sveta a legitímáciou túžby.

“Symbolická matka”, pôvodná rodová postava, značí jednoducho to, že pravda a spravodlivosť nie sú indiferentné k rodovej diferencii. Najvzdialenejší horizont myšlienky je ovplyvnený rodom ako svojim subjektom a žena sa môže odvážiť vysloviť svoje túžby, svoje plány, svoje očakávania so zárukou, že jej ženská skúsenosť bude zhodnotená aj všetkým tým, čo ju presahuje. Záruku jej dáva postava sprostredkovateľky. Každá symbolická štruktúra sprostredkovania získava čoraz väčšiu moc používaním, a o čo väčšiu moc získa, o to väčšmi rozširuje a zjasňuje územie vysloviteľného. A tak ďalej v kruhu neobmedzenej moci.

Bez symbolickej matky čiže bez rodového sprostredkovania, hodnoty vyprodukované ženami obiehajú v tele spoločnosti pod znamienkom neutrality a neprispievajú k výhodám ženského pohlavia. Uvedomenie si svojho praveho

pôvodu, v prípade, že k nemu dôjde, vychádza často zo závisť medzi ženami. Bez rodového sprostredkovania hodnotu jednej ženy môže iná pociťovať ako niečo, čo jej bolo ukradnuté.

Symbolická matka ukončuje tento smutný biedny stav. Jej prostredníctvom sa rozoznateľná a využiteľná nerovnosť stáva prostriedkom obohatenia.

(...)

Keď dlhoročný výskum v skupine číslo 4 dospel k ženskej nerovnakosti v spoločenských vzťahoch a pomenoval skúsenosť porážky, mnoho žien z jej stredú reagovalo tvrdým, že čo sa týka ich samých, nič o tom nevedia, ich skúsenosť je odlišná, buď pociťujú pokojnú ľahostajnosť, alebo sú úplne spokojné s existujúcimi spoločenskými mierkami a ich problémy sú celkom iného charakteru. Ale jedna zo žien, ktorá už roky trpela ťažkými depresiami, vyšla zo svojej zvyčajnej mlčanlivosti, vysmiala sa ich prispôbovosti a vyhlásila, že každodenný chlieb, ktorým spoločnosť ženy krmí, sa nazýva nerovnosť a porážka. Neformulovala to týmito kvetnatými slovami, ale myšlienka bola táto a bez nej by sme už možno nikdy nepokračovali v pátraní týmto smerom.

Žena v depresii už nefantazíruje a vidí veci také, aké sú. Vidí ich však len z negatívnej stránky, a teda je absolútne neschopná navrhnúť nejakú zmenu, ktorá by nebola jej deštrukciou.

Zo skúsenosti zúfalej ženy, aj keď táto už nebola schopná pozitívnej orientácie, jasne vyplynul plán konať na základe nerovnakosti medzi ženami a zveriť sa inej žene ako mierke svojej hodnoty vo svete. Takto vyslovené to znie ako paradox, lebo projekty sa rodia z veľkých nárokov kladených na seba vo vzťahu k svetu.

Paradox sa už nezdá takým paradoxom, ak vezmeme do úvahy, že v ekonómii prežitia ženského pohlavia nie sú fantázie ničím iným, než dedičstvom mŕtvych nárokov. Zaujímajú ich miesto. Keď už zahynú fantázie, nároky neoživajú, ale aspoň sa vracajú na svoje miesto.

Keď žena zistí, že je spoločensky porazená, sú ženské fantázie spôsobom podporovania ženskej rozdielnosti. Vtedy žene začína pomaly dochádzať – v láske matky, otca, v úcte k dospelým, vo vzťahoch k vrstovníkom... – tá obrovská nevýhoda, že sa nenarodila ako muž. A vtedy začína pracovať aj predstavivosť. Nároky sa zmenšujú, niekedy celkom zanikajú, a vtedy ich miesto zaberú fantázie, ktoré sa už nevymedzujú voči ničomu.

Prvá miera, čo sa stráca, skutočná miera každej ženy, je jej príslušnosť k ženskému rodu. Žena, ktorá fantazíruje, nevie koľko a aké potreby má voči iným ženám. Z tohto hľadiska nie je veľký rozdiel medzi dievčaťom, ktoré pozerá sladké hlúpučké filmy; a intelektuálkou, ktorá modeluje svoj život na projektoch mužského myslenia. Obe sa vyhýbajú osloveniu svojich družiek, aby vedeli, čo si majú myslieť o sebe a o svete. Obe používajú fantáziu, aby sa cítili hlavnými hrdinkami vo svete, kde v skutočnosti konajú pod vplyvom obmedzenia a podriadenosti sexuálnej hierarchie.

Skúsenosť porážky však dokazuje, že ženské nároky sú ešte živé. Ženy zo skupiny 4, ktoré tvrdili, že sú spokojné, chcú odvrhnúť myšlienku, že sa musia podrobiť spoloč-

skému súdu, ktorý pre ženy nie je mierou, ale naozajstrým deformujúcim prinútením. No toto nie je skúsenosťou porážky. Skúsenosť porážky je, ak tak možno povedať, to, že samy seba posudzovali podľa dávnych detských nárokov, ktoré nikdy nezaničili, či ktoré sa znovuzrodili. Presnejšie, je to neschopnosť prispôbiť sa spoločenskej miere porovnávania, ktorá vznikla z neprimeraných očakávaní od danej reality.

Vyvolávanie týchto dávnych nárokov ženy hlboko vzrušilo; no nevyhnutnosť podriaďiť sa ženskej spoločenskej miere hodnotenia, aby sa tieto nároky stali realitou, bola a zostáva trpkou pilulkou.

Možno že to, čo naozaj vyvádza z miery, čo ruší ekonomiu ženského prežitia s jeho zbytočným fantazírovaním a malými nárokmi, je uvažovanie o svete z hľadiska rodu.

Pochopiteľne, tento spôsob uvažovania je nový, ale vôbec nie nový pre ženské myslenie – predovšetkým preto, že bol už dávno pred nami vlastný ženám, ktoré si plne uvedomovali, že potrebujú seberovné bytosti na to, aby čelili svetu a boli pripravené niesť všetky praktické i teoretické dôsledky, vyplývajúce z tejto potreby. A potom aj preto, že v existencii každej ženy bolo obdobie, aj keď možno minulé a pochované, keď sa dívala na niektorú inú ženu ako pre seba najdôležitejšiu, ako na studnicu múdrosti. Je to práve to obdobie, keď si žena, ešte ako malé dievčatko, navivne myslela, že svet na ňu čaká a potrebuje ju. Ženské fantázie o inom nehovoria. Lenže im chýba prvok, nútiaci postaviť sa do konfrontácie so skutočnosťou, teda neobsahujú práve ten nevyhnutný prvok, ktorým je myšlienka dať sa poučiť od svojich družiek, aby sa mohli konfrontovať s očakávaniami.

Najznepokojujúcejšie veci nie sú tie, o ktorých sa nikdy predtým nevedelo, ale veci objavené a neskôr zabudnuté. Spoločenské znehodnocovanie ženského pohlavia je krutou skúsenosťou, ktorá núti ženu zabúdať to, čo už vo svojej dávnej nevinnosti vedela, to značí, že na to, aby z nej bola veľká žena – v každom zmysle slova – potrebuje ženu väčšiu než je sama.

(...)

Zavedenie vzťahu zdôverovania (*praxe affidamento*) do spoločenských vzťahov, aby ženské pohlavie našlo v sebe prameň svojej hodnoty a svojej spoločenskej miery, je politickým projektom, ktorý sa zrodil z uvedomenia si sexuálnej diferencie. Jeho základom je nutnosť rodového sprostredkovania. Jeho východiskom je ženská ľudská skúsenosť, jej minulé história, jej súčasné nároky.

(...)

Myšlienka rovnosti kedysi nebola bežným pojmom. Medzi bežné pojmy sa dostala ako univerzálny ľudský priesor na silu politickej myšlienky, ktorá pri vzniku teórie s absolútnou nedôslednosťou nevzala do úvahy ľudské bytosti ženského pohlavia. Táto absolútna nedôslednosť sa vysvetľuje skutočnosťou, že myšlienka rovnosti vzišla z histórie vzťahov medzi mužmi. Ženy do nich boli zahrnuté a nedôslednosť mala opodstatnenie, keď hľadali slobodnú spoločenskú existenciu. Vtedy boli postavené naroveň mužom v aspirácii rovnosti, akoby toto bola dostatočná odpoveď na ich požiadavky. Nebolo to tak, no tento aspekt otázky

je druhoradý v porovnaní s inou úvahou – a to je, že ideál rovnosti nesúvisel a nesúvisí s dejinami a stavom vzťahov medzi ženami. A to až natoľko, že rovnosť, ak hovoríme o ženách, značí ich rovnosť s mužmi.

Vieme, že vo vzťahoch môže byť potreba rovnosti medzi ženami v niektorých ohľadoch silnejšia než je mužská. Ale je iného pôvodu. Žena môže tak mocne pociťovať spoločenské podceňovanie svojho pohlavia, že to už nemôže znieť, alebo ho chce premietnuť do inej bytosti ženského pohlavia, ktorú poníži. No práve tento pocit nás učí, že našou bytostnou potrebou je vidieť vo svojom rode zdroj a mieru spoločenskej hodnoty žien, a to aj každej jednotlivu.

Uvedomenie si ne rovnosti medzi ženami a jej praktizovanie vo vzťahu zdôverovania (sa) uspokojuje túto bytostnú potrebu. Pravdepodobne sú, nájdu sa aj iné riešenia, možno lepšie. No rozhodne nemožno pokladať za riešenie, ak sa ženy musia vo svojich vzťahoch správať tak, aby kompenzovali nespravodlivosť, ktorou trpia vo vzťahu k opačnému pohlaviu.

Nemáme ani chuť, ani možnosť odpovedať na takéto námietky, lebo svoje životy si upravujeme podľa skutočnosti, že naša príslušnosť k spoločenskému životu je determinovaná našou príslušnosťou k jeho ženskej časti. Z tohto dôvodu spočíva naša politická prax v transformovaní tejto skutočnosti od spoločenskej neslobody k princípu našej slobody.

Proti hovoria námietky, ktoré sa priamo dotýkajú nášho projektu a ktoré by sa mali vziať do úvahy, lebo sú situované do myšlienkového horizontu sexuálnej diferencie, alebo preto, že rátajú s ťažkosťami, s ktorými sa môže žena stretnúť, keď sama seba situuje do tohto horizontu.

Keď sa mademoiselle de l'Espinasse bez vedomia madame du Deffand podujala na organizovanie salónov filozofov, vedela, že postupuje proti vôli svojej protektorky, no nepochopila, prečo sa táto postavila proti rodiacej sa strane filozofov, hoci mnohí z nej boli jej dávnymi priateľmi a obdivovateľmi. *

Mademoiselle de l'Espinasse bola neskúsená talentovaná mladá žena, ktorá sa s elánom a ambíciami vrhá do sveta a nechápe, do akej miery sú spoločenské vzťahy v skutoč-

* Marie de Vichy-Chamrod (1696 – 1780), neskôr madame du Deffand, pochádzala zo schudobnej šľachtickej rodiny. Vychovaná bola v internáte v Paríži, odkiaľ neskôr odišla a vydala sa za muža, ktorého nikdy predtým nevidela, za svojho bratana Jean-Baptiste-Jacquesa du Deffand, markíza de la Lande.

Madame du Deffand bola typickou a zaujímavou predstaviteľkou morálnej choroby, ktorá bola medzi ženami osemnásteho storočia veľmi rozšírená: *ennui*, nuda.

Jej jediným náboženstvom bolo neuznávanie nijakého kultu, irónia a nezávislosť od akéhokoľvek prísneho princípu. Mala krátky pomer s regentom Filipom Orleánskym a potom bola milenkou Hénaulta (1685 – 1770), ku ktorému ju neskôr viazalo hlboké priateľstvo. Roku 1722 sa zoznámila s Voltairom a po celý život sa priatelili. Intrigami cez regentových obľúbencov získala vysokú doživotnú rentu. Po tom, čo ju manžel opustil kvôli početným milencom, odišla do mondénneho a skorumpovaného Sceaux.

Roku 1747 otvorila svoj *Salón* na ulici Saint-Joseph, kde prijímala predovšetkým filozofov prvej generácie. Madame du Deffand, veľmi znepokojená svojou stupňujúcou sa slepotou, sa rozhodla adoptovať nemanželskú dcéru istej šľachtickej, mademoiselle de Lespinasse (1732 – 1776), s ktorou prerušila všetky styky po tom, ako sa dozvedela, že táto bez jej vedomia organizovala salón, ktorý sa konal hodinu pred jej salónom. V dôsledku tejto príhody časť dvora madame du Deffand prešla na stranu mademoiselle de Lespinasse.

V tomto čase sa madame du Deffand stretla s Horacom Walpolem (1717 – 1797), anglickým spisovateľom, synom politika Roberta Walpolea, autorom *Otravného zámku* a protivníkom osvietenecov, s ktorým udržiavala korešpondenčný styk. Napriek ich veľkému vekovému rozdielu ho vášnivo milovala, no tajila to, lebo on nikdy neopätoval jej lásku. Madame du Deffand si vymenila niekoľko listov aj s Voltairom, kde kritizovala Rousseaua, a najmä jeho *Emila* a spis *O spoločenskej zmluve*.

nosti mužskými homosexuálnymi vzťahmi, alebo to vôbec necíti a pokladá ich za neutrálne, vysvetľujúc si malú prítomnosť žien len ako otázku ich zaostalosti, ktorá sa vyrieši všeobecným pokrokom.

Pre túto naivitu niektorých, inak často veľmi inteligentných žien, existuje ešte rad ďalších vysvetlení: neodolateľnosť tej, ktorá najzjavnejšie exceluje, mladistvá ambícia dostať sa tam, kam sa iné nedostali, prirodzená nechuť k myšlienke, že byť ženou značí spoločenskú nevýhodu... Všetky tieto okolnosti prevyšuje ešte jedna, a to, že byť ženou a mať nároky na svet – hoci jedno i druhé samo osebe je pre ľudskú bytosť normálne – spolu tvoria kombináciu, ktorú spoločnosť vo svojom symbolickom poriadku neoceňuje.

Z tohto dôvodu žena, ktorá už vyrástla z detstva, no nestratila ambíciu niečo na svete dokázať, cíti pri svojom napredovaní ako prirodzenejšie obracať sa na osoby mužského pohlavia. Je to pochopiteľné, kým sa symbolický poriadok nezmení, a odlišná existencia ženy nie je významná ako princíp hodnoty a ako legitimácia ženských očakávaní, schopných určovať mieru ocenenia s ohľadom na svet.

Iné dôvody, ktoré sa zvyčajne k tomuto pripájajú, sú druhoradé. Keď sa vzťah medzi ženami, ktoré majú záujem na tom, aby si pomáhali, neuskutoční alebo rozbije, nie je to len vinou rivality či závidia alebo nedôvery, ani kvôli pravdepodobne závažnejším dôvodom neznámej povahy. Ešte pred týmito dôvodmi pracuje symbolický poriadok, ktorý pripúšťa medzi ženami vzťahy vzájomnej pomoci (a ktoré sa aj najčastejšie praktizujú: každá žena v prípade núdze s najsponťanejšou dôverou hľadá seba podobnú), ale nepredpokladá vzťahy, ktoré potvrdzujú hodnotu.

Ak sa tento poriadok nepreorganizuje, potom vedomie, ktoré priviedlo mnohé z nás k feminizmu, nemá význam pre mladú ženu s ambíciami. Je to vedomie síce samo osebe cenné, no oneskorené. Je poznamenané ranenými nárokmi, frustrovanými očakávaniami, premrhanými silami, draho zaplatenými objavmi. Žena, ktorá sa obracia k svetu, odvrhne od seba takéto trpké poznanie, lebo toto ohrozuje jej dobro, ktoré spočíva v túžbe a nádeji všetkého najlepšieho pre seba.

Ak toto nedotknuté očakávanie a toto vedomie nebudú medzi sebou komunikovať, zostáva z jednej generácie žien na druhú len sled naivných nádejí a trpkého vedomia bez vzájomnej výmeny informácií a bez zmeny.

Absencia výmeny skúseností medzi týmito dvoma momentmi ženskej ľudskosti, medzi ženou, ktorá chce, a ženou, ktorá vie, nie je – opakujeme – niečo, čoho príčinu by sme mali hľadať v ženskej psychológii. Príčina je v symbolickom poriadku, ktorý podlieha systému spoločenských vzťahov. Aliancia starej ženy a mladej ženy naháňa strach mužom a mnohé z nás si možno pamätajú, ako ich v mladosti obletovali muži s jediným cieľom – odľakáť ich od „starších“ žien – v zmysle doslovnom alebo prenesenom, od žien múdrejších.

Vzťah zdôverovania sa je aliancia, kde stará žena predstavuje uvedomenie, ktoré v sebe nesie skúsenosť porážky, a mladá žena zasa nedotknuté nároky, a obe takéto ženy vstupujú do komunikácie, aby sa vzájomne posilnili voči svetu.

V skutočnosti sa môže stať, že obe takéto ženy existujú

v jednej a tej istej, ktorá je takto zároveň stará i mladá, tá mladá si je už vedomá toho, že jej odlišnosť nemá hodnotu v sociálnych vzťahoch, tá staršia ešte túžiaca na svete niečo dokázať. Táto koexistencia netvorí spoločenský vzťah, ale jeho predobraz. Ak sa tento vzťah vytvorí medzi dvoma ženami, do systému spoločenských vzťahov vstupuje nová kombinácia, ktorá mení jeho symbolický poriadok.

Vekový rozdiel je pri formovaní tejto kombinácie priaznivá okolnosť, lebo na jednej strane ponúka pre nerovnosť prijateľnejšie usporiadanie, a na druhej strane vysvetľuje, o čo ide. V hre je revolučná zmena symbolického poriadku. Mladá žena potrebuje, aby sa povedalo, čo je v hre, lebo takto si môže vybrať. Zrieka sa vedomia, že ohrozuje svoje dôveryplné očakávanie, no nie toho, že ho dáva k dispozícii, aby sa stala dedičkou veľkých ľudských očakávaní.

No myšlienka využívať nerovnosť v praxi a vstúpiť do zväzku zdôverovania vyviedla z miery aj tie ženy, ktoré si uvedomujú svoju rozdielnosť a nehľadajú neutrálne miery hodnôt ani vo fantázii, ani v praxi, ženy, ktoré sa ľahko viažu k iným ženám a vedia si uvedomiť svoju hodnotu. Nič z toho, čo sú a čo robia, nie je prekážkou toho projektu, ktorý v skutočnosti vhodne zodpovedá ich osobnému modelu bytia, okrem faktu, že tento sa prezentuje ako politický projekt.

Táto námietka môže vyzeráť veľmi čudne. V skutočnosti je však najobyčajnejšia, najrozšírenejšia, keďže sa týka zjavnosti ženskej sexuálnej diferencie, toho, ako sa javí v chode spoločnosti. Ten, kto čítal *Kassandru* Christy Wolf, vie o čom je reč. Hoci si táto nemecká spisovateľka nevie predstaviť ženské „plus“ ako cirkulujúce v tele spoločnosti, predstavuje ho vo forme komunity žien, zahŕňajúcich v jaskyniach vrchu Ida.

S touto námietkou sme sa už stretli viac ráz, často aj u odvažných a citlivých žien: akoby pramenila z ťažkosti uchopiť politický projekt sexualizácie sociálnych vzťahov. Často sme opakovali, že navrhujeme jednoducho preniesť do spoločenských foriem ich spontánne správanie sa voči iným ženám, až kým sme nepochopili, čo je toho prekážkou.

Týmto ženám sa videlo správne, ale nie dostatočné, venovať svoju spoločenskú a symbolickú existenciu problému ženskej sexuálnej diferencie. V ich očiach bola ženská diferencia cestou k dosiahnutiu lepšej spoločnosti, a len táto druhá príčina bola dostatočne dôstojná na dovedenie do cieľa, a teda schopná inšpirovať projekt hodný nášho politického boja.

Aj pri takto formulovanej námietke je odpoveď jednoduchá, teda že ženské „plus“ nevyjadruje nič iné, len koncept neredukovateľnej diferencie, z ktorej pre ženu nevyplýva ani podriadenosť, ani povinnosť asimilácie s mužom. A že to teda nemožno kvalifikovať, je jedinou základnou kvalifikáciou, ktorá vyplýva z príslušnosti k „ženskému“, horizont ľudstva, ktorý sa obohätí o všetko, čím žena je a čím sa stane. Porovnávanie sa odvoláva jedine na tento vlastný potenciál a pokiaľ možno i na vernosť sebe.

V týchto námietkach je zjavný rozpor medzi túžbou byť odlišná a byť lepšia. No bližší pohľad prezrádza, že to vôbec nie je rozpor. Ženská diferencia, ktorá sa chce zaznačiť

v už spomínaných kontextoch a vyústiť do sociálneho dobra, hľadá pre seba tú pravú a správnu transcenciu, ktorú patriarchálna kultúra upiera ženám, pripútať ich k osudu poznačenému ich anatómiou, mimo ktorého spoločnosť, ani tá najliberálnejšia, nepripisuje ženskému pohlaviu nijaký význam ani dôvod existencie.

Žena, ktorá by chcela zbaviť seba a svoje družky okov zotročenia, a s spolu s nimi – ako je správne, ba nutné – najšť novú, slobodnejšiu sociálnu interpretáciu ženskej sexuálnej diferencie, sa môže domnievať, že ju našla, dokazujúc, že ženská diferenciacia súladí so spoločenským dobrom, a myslieť si, že len tento preukázaný súlad umožňuje ženám slobodnú spoločenskú existenciu.

Treba povedať, že takéto uvažovanie sa veľmi často vykryštalizuje do spontáneho mentálneho postoja, ktorého dôsledky sa dajú ľahšie odhaliť v reakciách ženy na rodovú transgresiu, teda ak žena uvažuje, či koná pod vplyvom záujmov svojho pohlavia v kontraste so záujmami, ktoré sa pokladajú za všeobecné (teda väčšinou mužské). Takže napríklad učiteľka v škole, ktorá teoretizuje so svojimi žiačkami o preferenčom vzťahu, naháňa strach kolegyňi, ktorá si myslí, že musí potvrdiť svoju ženskú diferenciu dôkazom profesionality, teda nedelenou neutralitou voči svojim žiakom a žiačkam. Je zbytočné pripomínať jej, že chlapi sú už aj tak vopred zvýhodnení, keďže žijú v spoločnosti, ktorá má oceňujúce kritériá pre ich pohlavie. Táto učiteľka musí dokázať svoju morálnu výšku ako žena, a vedomie, že medzi mužmi panujú vzťahy privilegovania, len potvrdzuje jej zámer: mužskú nespravodlivosť podrobi svojej vyššej spravodlivosti.

Teraz je to pre mnohé ženy jediný spôsob, akým sa ženská sexuálna diferenciacia môže vo svete uplatniť. Takže je pochopiteľná požiadavka kvalifikovania ženského „plus“, ako aj rozhorčenie nad myšlienkou spoločenskej praxe, ktorej prvotným cieľom je podporovať záujmy ženského pohlavia bez toho, že by sa im priznala nejaká pozitívna sociálna kvalita.

V dôsledku toho je pochopiteľné i to, prečo rodové myslenie ide ťažko i tým ženám, ktoré nezáváža mužské myslenie a ktoré úprimne túžia po reči, po jazyku poznačenom ženskosťou. Ony v skutočnosti uvažujú a rozprávajú po žensky, no len v istom limitovanom kontexte. Keď je predmet diskusie všeobecný, ich skúsenosť prechádza filtrom, ktorý v nich eliminuje, často ešte skôr než si to uvedomia, všetko, čo kontrastuje s idealizovaným obrazom ženského pohlavia. Ženská skúsenosť takto dostáva zjednodušenú interpretáciu, a zároveň sa jej myšlienka oslabuje, lebo stráca spojitost s realitou.

Tento efekt možno pozorovať aj v inak skvelej próze *Kassandra*, ktorej sila sa zjavne zmenší, keď od mesta mužov, kde žije *Kassandra*, prechádza k opisom ženskej komunity na vrchu *Ida*. Malo to byť stelesnenie ženskosti, ktorej je cudzie násilie a dejiny mužov, no namiesto toho je to emblematický obraz ženskosti, znechucujúcej svojou potrebou uvažovať o sebe ako o čomsi lepšom. Obyvatelky jaskýň, ktoré v ústraní modelujú väzy z hlíny, alebo chodia vo vlastnoručne utkaných odevoch, sú krehkým ideologickým symbolom ženského odporu voči vojne; no konkrét-

nejšie by sa malo myslieť skôr na výhody, na moc, na rozkoše, ktoré ženy využívajú v neprítomnosti svojich mužov bojujúcich vo vojne.

No uvažovanie v tomto druhom, konkrétnom prípade sa mnohým ženám vidí ako úpadok, lebo mieša zvláštne výhody ich pohlavia s najvyššími záujmami ľudstva, a ony chcú dokázať, že ženské výhody nevyužívajú len pre seba a že o ne nikdy nebudú stáť, ak by neslúžili vyšším záujmom. Sú ochotné bezpodmienečne sa venovať ženským záujmom, ak sú ženy utláčané a diskriminované. A je jasné prečo: v tomto prípade treba brániť vyššie dobro, a tým utláčanú spravodlivosť.

K tomuto názoru sa pripája ženská politika, ktorá plánuje zmeniť spoločenský poriadok vyzdvihnutím hodnôt, stelesnených v ženskom správaní namiesto mužského, ako je dobrovoľná obetavosť, starostlivosť o slabších, odpor k násilným metódam atď.

Jasné svetlo vyžarujúce z týchto hodnôt, v ktoré mnohé z nás pevne veria, nám nebráni vidieť základné deformácie takéhoto projektu. Je politicky neúčinné a rovnako aj ľudsky nespravodlivé ponechať význam ženskej sexuálnej diferencie v závislosti od zmyslu etickej povahy – ako napokon od akéhokoľvek iného zmyslu. Ten, kto sa narodil v ženskom tele, nevybral si ani to, či sa narodí, ani svoje pohlavie. Bytie ženy teda nemôže existenčne závisieť od niečoho, čo má podľa definície hodnotu, len ak je predmetom slobodného výberu.

Sexuálna diferenciacia je pôvodnou ľudskou diferenciou. Nesmieme ju uzatvárať do toho či onoho významu, ale akceptovať ju spolu s bytím-teleom a zvýznamniť ju: je nevyčerpatelným zdrojom nových významov. Ak je to diferenciacia popieraná, každý nasledujúci pokus o jej valorizovanie pokúšaním na ten či onen záujem, hoci aj najvznešenejší, sa rovná prinúteniu jedného z dvoch pohlaví – jedno ktorého – ospravedlniť sa za to, čím je: za svoju odlišnosť od iného pohlavia.

Ženská politika nemá za cieľ lepšiu spoločnosť, ale chce oslobodiť ženy a možnosti ich výberu, teda oslobodiť ich od povinnosti ospravedlňovať sa za svoju odlišnosť, aj s celým otroctvom, ktoré táto povinnosť obsahuje a ktoré dejiny ľudstva dostatočne ilustrujú.

Aj keď je jednoduché kritizovať politiku etickej hodnoty, názor, na ktorý apeluje, je dôkladne opevnený. Hoci sme presvedčivo dokázali, že etická interpretácia ženskej diferencie neznačí pre ženy slobodu, sama žena má na jednej strane problém slobodne zladať svoje vlastné záujmy so záujmami spoločnosti a na druhej zasa strach z rodovej transgresie.

Všetko, čo k tomu môžeme dodať, je, že bez transgresie neexistuje pre ženy naozajstná a správna transcenciacia. Treba, aby si žena zo svojej vlastnej skúsenosti urobila mieru sveta, zo svojich záujmov kritérium jeho posudzovania, zo svojich túžob motív na jeho zmenenie, lebo len vtedy zaň môže vziať zodpovednosť.

Konanie žien, ktoré sa stretávali len s inými ženami, a následne menili metódy a obsah politickej práce, je príkladom oslobodzujúcej transgresie. Ich príklad podnietil ďalšie, no nič a nikto im nezaručil, že to, čo robia, je správne.

Hodnota ženskej diferencie nie je vpísaná do systému spoločenských vzťahov, a nič z toho, čo treba urobiť, aby mohla existovať, sa neprezentuje s garanciou správnej veci. My, ženy z mäsa a kostí, sa musíme postaviť na miesto chýbajúcej garancie, zatiaľ neexistujúcej spravodlivosti, zatiaľ nespoznanej pravdy. Je to nevyhnutný krok.

Musíme ešte skúmať tento krok, ktorý síce pokladáme za nevyhnutný, no ktorý sa v skutočnosti ženám darí len veľmi ťažko: a to je samy sebe si udeliť autoritu, rozhodovať o sebe i o tom, čo si myslieť a čo chcieť. Žena, ktorá má túto autoritu, zviditeľňuje a zvyznamňuje ženskú sexuálnu diferenciu.

My si, pochopiteľne, nemyslíme, že udeliť si autoritu je individuálny čin. Autorita sa väčšinou dostáva od inej ľudskej bytosti, ktorá je v pozícii, že ju môže dávať a ktorá má autoritu ju dávať. No nemôže ju mať, ak osoba, ktorá ju má dostať, ju u nej nenájde. „Pokračuj,“ Bryher odpovedá H. D., vracajúc jej vo forme symbolickej autorizácie tú autoritu matky, ktorou ju táto, obrátiac sa na ňu, obdarovala.

Nedostatok ženskej autority vo svete je dôsledkom nesprávneho zrkadlenia medzi ženami. Moje družky sú mi zrkadlom, a to, čo nevidím ani v jednej z nich, negujem aj sama.

Ale prečo toto všetko? Prečo žena chce v sebe podobnej žene nájsť uistenie, že nie je menej, a neľadá namiesto toho možnosť byť čímsi viac? Odkiaľ pramení táto neistota, zdroj ďalšej neistoty?

V hľadaní odpovede sme skúmali samy seba, bez zjednodušujúcich argumentov, ktorými sa zvyčajne vysvetľuje nedostatok valorizujúcich vzťahov medzi ženami, aby sme sa dostali na tú úroveň, v ktorej spoločenská matéria absorbuje symbolickú organizáciu.

Pri sebakúmaní sme zistili, že nerovnakosť medzi ženami, so všetkým, čo so sebou prináša, evokuje materskú postavu, ktorá môže priniesť zničenie, keď nie je spoločenská miera hodnoty určená rovnako aj pre ženu-jednotlivca, to znamená, keď sa sexuálnou diferenciou zhodnocuje jej rod, ale nie ona sama.

Vedomie, že sa nepripisuje ľudská hodnota žene bez hodnoty toho, čo ju robí rozdielnou, len toto ojedinelé vedomie, nespojené ani ženskou spoločenskou ekonomikou, by mohlo viesť (a vedie) k idealizovaniu tých žien, ktoré zavše stelesňujú ženskú nadradenosť. V skutočnosti častejšie privádza (či prináša tie najnespokojnejšie so svojim osobným osudom) k hľadaniu miery svojej hodnoty v mužskej spoločnosti, aby vyvážili materskú moc, ktorú pociťujú ako neprívládniteľnú. Mužská spoločnosť disponuje symbolickou ekonomikou, kde, okrem extrémnych prípadov nemoci, staroby či emarginácie, má jednotlivec možnosť podstúpiť skúšku a dať sa ohodnotiť. Je pravda, že táto ekonomika sa zakladá v prevažnej miere na podhodnocovaní ženského pohlavia; pre ženu je veľmi protirečivé hľadať svoju hodnotu sama v sebe. No tento problém môže byť menší ako to, keď sa žena dá zničiť ženským „plus“, ktoré pociťuje ako nedosiahnuteľnú mieru samej seba.

Teraz môžeme pochopiť, prečo izolovaná skupina žien roky a roky vo svojom vnútri nepocitovala rozličnosť, hoci

ju všetky mali po celý čas na očiach. Izolovaná skupina evokuje postavu matky s mocou ťažko porovnateľnou, s mocou jednotlivej ženy, nech by bola akákoľvek silná, a jednotlivé ženy, aj tie najmocnejšie, sa jej bránili predstavou, že sú všetky rovnaké, a teda že všetky participujú na moci rovnakou mierou.

Bolo to východisko, ktoré malo svoju cenu, ako sme povedali, v limitovaní symbolickej moci postavy matky, obmedzenej na ochrankyňu ženskej diferencie, ktorá mimo skupiny zostávala zbavená možnosti mediácie, a teda nemá a nemohúca.

Ak ženy chcú slobodnú spoločenskú existenciu, potrebujú materskú moc. Matka symbolicky stelesňuje rodovú mediáciu, a toto ju privádza do vzťahu so svetom v životnom kolobehu medzi sebou a niekým ďalším, s jeho skúsenosťou, inak sa triešti medzi nevyssloviteľnú dôvernosť a odcudzený vonkajšok. Materská sila sama osebe nie je čosi, pred čím by sa žena-jednotlivec mala brániť, naopak.

No môže sa jej taký zdať symbolicko-spoločenský systém, ktorý ju neučí ani v ničom neinštruuje, ktorý s ňou neráta, ale jednoducho vylúči možnosť, že žena sa môže prejavíť ako jednotlivec, spoľahnúť sa sama na seba a na svoju silu, a urobiť z nej konkrétny zdroj svojej hodnoty, ako aj svojej slobody?

V spoločenskom poriadku, ktorý vymysleli muži, sa neráta s formami symbolického zväzku ženy so ženou väčšou ako je ona sama, a tou je jej matka. Medzi týmito dvoma je len prirodzený vzťah, zahalený do rozličných citov a plný emócií, no bez symbolickej interpretácie, teda bez postáv a bez pravidiel.

Nikto sa sám nepričiní o to, aby sa narodil a navyše, fakt, že sa človek narodí ako žena, môže byť v podstate bezvýchodiskový. V symbolicko-sociálnom poriadku, čo vymysleli muži, je fakt narodiť sa ako žena okolnosťou, ktorá ovplyvní celý život. Žena v tom nemá svoj osobný osud: nemá možnosť zosúladiť slobodu a nevyhnutnosť, jej nevyhnutnosťou je poslúchnuť spoločenský úzus svojej anatómie (materstvo, panenstvo, prostitúcia) a podriať sa mu.

Okrem spoločenských rolí, ktoré interpretujú ženskú anatómiu, osud ženy často visí v prázdne, závislý od osobných výberov, ktoré sa dnes ľahko akceptujú, no necenia sa ako akty vykonané z dôvodov nejakej objektívnej nevyhnutnosti. V spoločnosti, kde ženy nie sú tvrdo zapriahnuté do plodenia, bývajú ženské životopisy väčšinou chaotické, zmietané sem a na náhodnými okolnosťami. Ak bytosť ženského pohlavia nie je určená na plodenie, nezáväzuje sa ničím. Žena oslobodená od svojho anatomického osudu sa nestáva automaticky slobodnou, ale zbytočnou.

Niektoré ženy, a nie bezdôvodne, interpretujú túto zbytočnosť ako spoločenskú indikáciu faktu, že sa z nich stávajú neutrálne ľudské bytosti bez pohlavia, a na tomto si zakladajú svoj osud. Tento fakt zásadne ovplyvňuje ich životopisy. Ak chcú zažiť osobný osud, zbavujú sa „náhodnej“ okolnosti – teda toho, že sú ženami. Hovorí sa o nich, že sú ako muži, ale to nie je správne, pretože muži majú pohlavie, ktoré ich determinuje v tom, že sú a konajú ako sociálne subjekty.

Neutrálnu pozíciu si vyberá málo žien. Veľká väčšina žien neúnavne blúdi medzi emancipáciou a ženskými rolami, kombinuje najrozmanitejšie úlohy, prechádza od jedného projektu k druhému, skúša jedno, potom iné, ako keď niekto sleduje čosi, čo je len v jeho mysli a nikde inde.

Tento poriadok nemožno porušiť bez zaplatenia ceny. A cenou je práve neexistujúca cesta k zmene.

Cena slobody, ktorú muži platia pri prechode od prírody ku kultúre, ženy neoslobodzujú, ich prirodzená poroba sa predlžuje na spoločenskú porobu bez východiska, a nikto ani nepredpokladá, že ich spoločenský pokrok im v budúcnosti zaručí slobodu.

Spoločenský pokrok môže nahradiť spoločenský handicap, ak sa niekto narodí ako žena, ale to je maximum, čo môže urobiť. No pri získavaní slobody je to nič, vlastne menej ako nič: kým žena žiada náhradu, nikdy nespozná slobodu, nech by dostala čokoľvek.

Všetky máme skúsenosť, či už vlastnú alebo prostredníctvom iných, že ženský pocit utrpenej škody volá po odškodnení. Spontánna požiadavka smeruje na mužov či ženy bez rozdielu, no možno častejšie na ženy, či na tie, ktoré sú čímsi obdarené väčšie – šťastnejšie, ako sa nám zdá. Boli sme svedkami aj toho, keď sa požiadavka odškodnenia premenila na akúsi ženskú politiku; v tejto verzii ženy, pokladajúce sa všetky rovnako za obeť mužskej spoločnosti, sa na ňu obracajú s požiadavkou o náhradu.

Odpoveď je zvyčajne kladná; spoločnosť bez mučenia pripustí, že ženy sú poškodené obeť, no potom sa rozhodne odškodniť ich podľa svojich vlastných kritérií, a takto to môže pokračovať donekonečna. Z našich vzťahov dobre vieme, že požiadavka je taká neobmedzená, pocit poškodenia taký hlboký, že uspokojenie jednoducho nie je možné, ibaže by spočívalo v práve ženy na ustavičnú rekrimináciu.

Podobný postoj vchádza aj do chudobnej ekonomiky ženského prežitia a ustavične ju vracia spolu s jej charakteristikami, podriadenosťou a nedostatkom zodpovednosti. Necítíme sa zodpovedné za svet, ktorý vymysleli a spravujú muži či ich boh, ale neraz platí aj opak, teda že svet, voči ktorému nemáme zodpovednosť, vidíme ako ovládaný vôľou iných.

Stav nezodpovedania za niečo má však aj svoje výhody. Tak napríklad spoločnosť pokojne toleruje priemernosť ženskej práce. Znevažovanie ženského pohlavia je aj to, ak spoločnosť neočakáva od ženy-jednotlivca, že vydá zo seba to najlepšie. Napríklad napriek všeobecnej nespokojnosti s úrovňou školstva a napriek tomu, že v školstve pracujú väčšinou ženy, nikto ženy neobviňuje a tieto, až na niektoré výnimky, sa necítia byť osobne zodpovedné, keď sa školstvo kritizuje.

Keď žena nastolí požiadavky svojho osobného sebaopredania, vtedy sa miera zvyčajne „pritvrdí“, čiže priblíži sa kritériám hodnotenia mužov. Sú teda tvrdšie, no zároveň nespravodlivé, lebo sú nevhodné a deformujúce.

Toto nie je, ani nemôže byť cena ženskej slobody. Táto cena, jediná, ktorou sa spoločnosť prezentuje svojej ženskej polovici, je dva razy nezmyselná. Jednak preto, že žena by ju mohla platiť donekonečna, keďže podľa takýchto krité-

rií bude nevyhovujúca viac ráz, a jednak preto, lebo jej neposkytuje slobodu, keďže sa platí nesprávnemu veriteľovi. Ženy nie sú mužom nič dlžné, iný názor by mohol byť moralizmom. V moderných spoločnostiach, kde prebieha emancipácia, sa tento druh moralizmu voči ženám často uplatňuje.

Medzi mužmi a ženami neexistuje spoločenská zmluva, muži to nikdy nechceli, a bolo by moralizmom, keby žena platila za to, čo si berie od niekoho, pre koho je oveľa výhodnejšie nedohodnúť sa s ňou na výmene.

V tomto zmysle je ženská zodpovednosť správna. Chybou mnohých žien, ako aj celej politiky trpiteľstva je myslieť si, že teda žena nie je nikomu nič dlžná, a nevidieť, čo dlží iným ženám – tej, čo ju priviedla na svet, tým, čo ju mali rady, tým, čo ju niečo naučili, tým, ktoré sa obetovali, aby sa jej na tomto svete lepšie dýchalo...

Ženská cena slobody spočíva v splatení tohto symbolického dlhu.

Ak ho žena nevidí, ak sa ho nenaučí splácať, nikdy nebude slobodná. Svet pre ňu zostane miestom, čo premysleli a ovládajú iní, ktorým bude môcť uchmatnúť tú či onú výhodu, no vždy z podriadenej pozície toho, čo požaduje. Jej právo na slobodu, aj keď sa jej zo spoločenského hľadiska prizná, zostáva nenaplnené, lebo ona sama si nevydobyла slobodu svojho sebaurčenia. Ak nevidí a neplatí za to, čo dostala od iných žien, jej vlastníctvo nie je v skutočnosti jej pozitívnym vlastníctvom. Je to „mužské“ vlastníctvo, ktoré premrhá vrátane svojej slobody, alebo ženské vlastníctvo, ktoré nemôže vystaviť na obdiv, rovnako ako treba skrývať ukradnuté veci, s neodstrániteľným pocitom, že zostane navždy chudobná, úbohá, zneužitá, neschopná jednať o čomkoľvek.

Nádejné poklady zbytočne padli do bezodnej studne v dôsledku ženskej neistoty, ktorej prvotnou príčinou je to, že ženy nechcú alebo nie sú schopné uznať symbolický dlh voči matke. Jednoduchá vďačnosť vo vzťahu medzi ženami je aktom, na ktorom sa prakticky zakladá ženská sloboda. Všetko ostatné, v praxi i v teórii, alebo príde následne, alebo s tým nesúvisí. Pre oslobodenie ženského pohlavia je cennejšia žena-jednotlivec, ktorá si uvedomuje vďačnosť voči družke, od ktorej čosi dostala, ako skupina či celé feministické hnutie, kde o vďačnosti nie je ani zmienka.

Uznaním všetkého dobrého, čo sa žene dostalo – život, pohlavie, priateľstvo, solidarita, poznanie, povzbudzovanie – žena spoznáva cestu, ktorou nadviaže vzťah so ženským prameňom svojej hodnoty. A pocíti povinnosť voči ženám, ktoré jej niečo dali, skončí kradmý vzťah. Materská superiorita ju prestane ťušiť a jej „plus“ sa stane ničím, čoho sa môže zmocniť a využiť, ako sama najlepšie uzná za vhodné.

Nedostatok vďačnosti medzi ženami ochudobňuje ženu-jednotlivca i všetky spoločne oveľa viac než sexistický kult. Napokon, ak sa pohneme k symbolickej rovine, ktorá pokrýva spoločenské vzťahy, ľahko zistíme, že dve príčiny tejto chudoby spolu úzko súvisia. Muž si nemôže privlastniť bohatstvo ženy, ak si je žena vedomá ženského pôvodu tohto bohatstva a neskrýva ani na verejnosti jeho ženské znaky.

Pohyb k symbolickej rovine, ktorá štruktúruje spoločenské vzťahy, je nevyhnutný aj preto, aby vďačnosť nadobudla celú svoju váhu. Nemožno povedať, že bežný význam slova by jej ju nejakou uberal; slovo „vďačnosť“ má aj v bežnom jazyku dosť veľkú váhu. No pri jeho používaní ženou, možno preto, že žena pociťuje nevelkú korešpondenciu medzi svojimi pocitmi a spoločenskými pravidlami, sa často stáva, že vďačnosť sa redukuje na intímny pocit či na súkromný čin. Žena môže byť plná vďačnosti voči svojej družke, no keď vojde do spoločenských vzťahov, ľahko sa jej stane, že sa cíti konfrontovaná so skutočnosťou, v ktorej nie je možnosť vďačnosť prejavíť. V tom prípade jej vďačnosť teda zostane bez následkov a všetko sa začína oddeľovať: dnu/von, subjektívne/objektívne atď., to rozdvojí ženské myslenie a opäť ženu vrhne do neistoty voči svetu.

Preto hovoríme, že vzťah ženského zdôverovania sa je spoločenským vzťahom a robíme z neho obsah politického projektu. Symbolický dlh voči matke sa spláca viditeľným spôsobom, verejne, spoločensky, pred očami všetkých, žien i mužov.

Pozitívny, oslobodzujúci zmysel tohto splácania na druhej strane však, rovnako ako sám význam materskej autority, možno len ťažko pochopiť bez politickej praxe vzťahov medzi ženami.

Táto fakticky presúva materskú postavu od maskulínnych imaginácií a nánovo ju prezentuje pre nás v takých podobách, ktoré zodpovedajú našim potrebám a záujmom.

Tak napríklad žena si potrebuje myslieť, že jej túžba môže legitímne vyjsť z rodinného prostredia a byť adresovaná spoločenským objektom. Materská postava, ktorá je produktom mužského spoločenského symbolického systému, je často dôvodom hrozných pocitov viny pre ženu, ktorá sa snaží realizovať mimo rodiny, a núti ju vymýšľať si pokrytecké či neutrálne motivácie, no v každom prípade vzdialené od jej túžby. Tam žena platí matke daň za porobu.

No v politickom spojení s inými ženami, v zodpovednosti, ktorú si berie na seba voči ostatným ženám z dôvodov svojej príslušnosti k ženskému rodu, žena odhaľuje, že jej matka o túto daň nikdy nestála. V začiatkoch feminizmu panoval názor, že matka sa uspokojí s akoukoľvek pozíciou. Fakty dokázali, že to nie je pravda. Rovnosťárstvo našich politických skupín nerobilo iné, len zakrývalo konflikty a emócie, ktoré vznikali z dávneho vzťahu s matkou, no o ktorých sa nesmeli otvorene hovoriť. Prax nerovnakosti medzi ženami nie je nezáväzná, matka si žiada vďačnosť za to, čo dala.

Treba dodať, že onú nutnosť nemožno oddeliť od plodu slobody, ktorý táto prináša každej žene individuálne. Cez získanie slobody a sily voči svetu vieme, že naše túžby sú legitímne a že ich legitimovala spoločenská ženská autorita. Symbolické formy tejto autority sú konkrétne činy, ktoré prinášajú slobodu a úctu k sebe samej v živote ženy. Ona inak nerozpráva.

Kniha *Druhé pohlavie* od Simone de Beauvoir je ešte vždy naj-

dôležitejšie teoretické dielo nového feminizmu. Napriek tomu

bola autorka až do začiatku sedemdesiatych rokov anti-femi-

nistka; bola presvedčená, že s nástupom socializmu by sa otáz-

ka žien automaticky vyriešila. Išlo preto o prekvapenie, keď

v roku 1972 v interview s Alice Schwarzer prvý raz verejne vy-

hlásila: „Som feministka.“

„Som feministka“

Rozhovor Alice Schwarzer a Simone de Beauvoir

ASch: Vaša analýza situácie ženy je ešte stále najradikálnejšia. Od vydania knihy *Druhé pohlavie* v roku 1949 nezašiel žiadny autor ďalej ako vy, a vy ste inšpirovali aj nové ženské hnutia. Ale až teraz – po dvadsiatich troch rokoch – ste sa po prvý raz aktívne angažovali v konkrétnom a kolektívnom boji žien. V Paríži ste s Francúzskami vyšli do ulíc a zúčastnili ste sa na medzinárodnom pochode žien. Prečo?